

Investigating Cells

LIVING CELLS

cell

units that make up all plants and animals

cząstki, z których zbudowane są rośliny i zwierzęta

cell wall

tough outer layer found in plant cells

twarda osłona zewnętrzna otaczająca komórki roślin

cell membrane

controls entry and exit of materials from a cell

kontroluje wejście i wyjście substancji z komórki

cytoplasm

jelly substance found inside cells

substancja żelowa znajdująca się w komórkach

nucleus

controls all cell activity

kontroluje wszystkie procesy zachodzące w komórkach

chloroplast

green structures found in plant cells, involved in making food

zielona substancja znajdująca się w komórkach roślinnych biorąca udział w produkcji po

vacuole

sap-filled bag found in plant cells only

wypełniony sokiem woreczek znajdujący się wyłącznie w komórkach roślinnych

CELL DIVISION
mitosis
Cell division
podział komórki
elongation
cells grow in length
wydłużenie się komórki
differentiation
cells change shape to become specialised
zmiana kształtu komórek zachodząca w procesie specjalizacji
chromosome (kromozom)
structure that carries genetic information found inside the nucleus
znajdująca się w jądrze struktura zawierająca informacje genetyczne
chromatid (kromatid)
one of the two strands that make up a chromosome
jedna z dwóch nici tworzących chromosom
centromere
holds the two chromatids together during division
w trakcie procesu podziału utrzymuje razem obie chromatydy

CELLS AND ENZYMES
catalyst
a chemical which speeds up a chemical reaction
substancja przyspieszająca reakcję chemiczną
enzyme
a biological catalyst
katalizator biologiczny
synthesis reaction
a building up reaction
reakcja łączenia
degradation reaction
a breaking down reaction
reakcja rozpadu
substrate
a substance on which an enzyme acts
substancja, na którą działa enzym
product
a substance produced by enzyme reaction
substancja będąca produktem reakcji enzymatycznej
catalase
breaks down hydrogen peroxide to produce water and oxygen
powoduje rozpad nadtlenu wodoru na wodę i tlen
amylase

optimum temperature/pH
temperature or pH at which a reaction works best
temperatura lub środowisko pH, przy których najlepiej zachodzi reakcja
respiration
the breakdown of food to release energy, carbon dioxide and water
przetwarzanie pożywienia służące uwolnieniu energii, dwutlenku węgla oraz wody
DIFFUSION
selectively permeable membrane
only allows molecules of a certain size through
przepuszcza tylko molekuly o odpowiedniej wielkości
turgid
a swollen plant cell that has gained water
komórka roślinna, w której nagromadziła się woda
plasmolysed
a shrivelled plant that has lost water
roślina zwiędła na skutek braku wody
osmosis
movement of water molecules through a cell membrane from an area of high to low concentration
przenikanie molekuł wody przez błonę półprzepuszczalną z roztworu o większym stężeniu
roztworu o stężeniu mniejszym
diffusion
movement of any other molecule from an area of high to low concentration

Inheritance
discontinuous variation
organisms can be put into distinct groups (eye colour, hair colour)
organizmy, które można pogrupować wg specyficznych cech (koloru oczu lub włosów)
continuous variation
organisms cannot be put into distinct groups (height, weight)
organizmy, których nie można pogrupować wg specyficznych cech (koloru oczu lub włosów)
chromosome (kromozom)
carries genetic variation
struktura zawierająca informacje genetyczne
gene (gen)
units that make up chromosomes
jednostka składowa chromosomu
allele (alel)
form of a gene (tall or short)
forma genu (krótka lub długa)
dominant
a gene, which always show up in offspring. It hides the recessive
gen zawsze występujący u potomstwa. Ukrywa gen recesywny
recessive
a gene which only shows up if both alleles are recessive
gen ujawniający się tylko wtedy gdy oba allele są recesywne
genotype

homozygous (homozigot)
having a pair of genes the same (AA or aa)
posiadanie pary identycznych genów (AA lub aa)
heterozygous
having different pairs of genes (Aa)
posiadanie pary różnych genów (Aa)
F1
The offspring of two parents
potomstwo dwojga rodziców
F2
The offspring of two F1 parents
potomstwo dwojga rodziców o typie F1
monohybrid cross
a cross of two homozygous parents, one dominant, the other recessive
skrzyżowanie dwojga homozygotycznych rodziców, jednego o typie dominującym, drugiego o typie recesywnym
chromosome mutation
chromosomes are damaged during cell division
uszkodzenie chromosomów podczas podziału komórkowego
Down's Syndrome
a condition where human cells contain an extra chromosome
choroba, będąca wynikiem wystąpienia dodatkowego chromosomu w komórce ludzkiej

The Biosphere

INVESTIGATING AN ECOSYSTEM

abiotic factors

non-living factors that affect survival (temperature, pH, light intensity and rainfall)

czynniki nieżyciowe, mające wpływ na przetrwanie (temperatura, odczyn pH, intensywność nasłonecznienia oraz opadów)

biotic factors

living factors that affect survival (competition, disease and availability of food)

czynniki życiowe, mające wpływ na przetrwanie (konkurencja, choroby, dostępność poży

ecology

study of ecosystems and the environment

nauka o ekosystemach i środowisku naturalnym

quadrant

used to estimate the number of plants in an ecosystem

stosowany do oszacowania ilości roślin w ekosystemie

pitfall trap

used to catch small insects at ground level

pułapka do łapania niewielkich owadów na powierzchni gleby

HOW IT WORKS
ecosystem
a unit made up of living and non-living parts (community and habitat)
jednostka stworzona z czynników życiowych oraz nieżyciowych (społeczność i środowisko)
organism
a living thing
istota żyjąca
habitat
place where an organism lives
miejsce zamieszkania organizmów
community
all the animals and plants that live in the one habitat
rośliny i zwierzęta zamieszkujące w tym samym środowisku
population
a group of organisms of the one species
grupa organizmów jednakowego rodzaju
environment
surroundings
otoczenie
producer (üretici)
green plant that makes its own food
roślina zielona wytwarzająca dla siebie pokarm
consumer

The Body in Action

MOVEMENT

ball and socket joint

allows movement in all directions (shoulder)

umożliwia ruch we wszystkich kierunkach (ramię)

hinge joint

allows movement in only one direction (finger)

umożliwia ruch tylko w jednym kierunku (palec)

ligament

elastic structure that holds bones together at joints

elastyczna struktura łącząca kości w stawach

cartilage

acts as a shock absorber

pełni funkcję amortyzatora

synovial membrane

produces synovial fluid

wytwarza płyn maziówkowy

tendon

non-elastic structure that attaches muscle to bone

nieelastyczna struktura łącząca mięsień z kością

biceps

muscle that contracts to bend arm

mięsień, który kurcząc się ugina ramię

THE NEED FOR ENERGY
trachea
windpipe
tchawica
bronchus (bronş)
tube connecting the trachea and the lung
rura łącząca tchawicę z płucem
bronchioles
small branches of the bronchus
małe odnóża oskrzeli
air sac
tiny sac where gas exchange takes place
małeńki worek służący do wymiany gazowej
atrium
top / upper chambers of the heart
górna/ wyższa komora serca
ventricle
bottom / lower chambers of the heart
spodnia/ niższa komora serca
valves
structures that stop the heart flowing backwards
struktury zapobiegające zwrotnemu przepływowi krwi
artery (atardamar)

capillary
tiny blood vessels that join arteries and veins
małe naczynia krwionośne łączące żyły oraz arterie
red blood cell
RBC - carries oxygen around the body
rozprowadza w ciele tlen
white blood cell
WBC - fights disease
zwalcza choroby
platelets
involved in clotting
biorą udział w krzepnięciu
plasma
liquid part of blood
płynna część krwi

COORDINATION (İLETİŞİM)
lens
focuses light on retina
skupia światło w soczewce
retina
layer of light-sensitive cells in the eye
warstwa światłoczułych komórek oka
optic nerve
carries messages from the eye to the brain
przekazuje impulsy z oka do mózgu
cochlea
coiled tube that changes sound vibration into nerve impulses
spiralna tuba zmieniająca dźwięk wibracji na impulsy nerwowe
semi-circular canals
control balance
kontrola równowagi
auditory nerve
carries messages from the ear to the brain
przesyła informacje z ucha do mózgu
sensory nerve
carries messages from the sense organs to the CNS
przesyła informacje z organów czuciowych do CSN
motor nerve

recovery time
time taken for pulse to return to normal after exercise
czas powrotu pulsu do normalnego tempa po wysiłku fizycznym